కథానిక

* పులిసిద్దప్ప భార్య *

శ్రీ కె. ఎ. ఎన్. రావు

★ ★ అఖిల భారత పోటీలో తృతీయ బహుమతి నందిన కథ; శ్రీ కె. ఎ. ఎన్. రావుగారు ఈ కథను కన్నడభాషలో రచించి పోటీలో పాల్గొన్నారు. కన్నడభాష పోటీలో ఈ కథకు ప్రథమ బహుమతి (రు. 175 లు) వచ్చింది. అఖిల భారతపోటీలో లభించిన బహుమతి రు. 750 లు.

రావుగారి వయస్సు 42 సం॥ లు; కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయంలో, ఎంజినీరింగ్ శాఖలో రీడరుగా పనిచేస్తున్నారు. వీరు కన్నడ సాహిత్యంలో 12 సంవత్సరాలుగా నిర్విరామంగా కృషి చేస్తున్నారు. ఇంతవరకు మూడు నవలలు, మూడు నాటకాలూ, ఆరు ఏకాంకికలు, 70 కథలూ, 8 హాస్య రచనలు, అనేక ఖండకావ్యాలూ, ఒక ప్రబంధం రచించారు. అనేక పోటీలలో పాల్గొని బహుమతులు పొందారు. క్రిందటితూరి జరిగిన ప్రపంచ కథానికల పోటీలోకూడా కన్నడభాషలో 'గంగు' అనే వీరి కథకు ప్రథమ బహుమతి వచ్చింది. కాని నిర్ణీతసమయానికి ముందుగానే ఆ కథ ప్రచురింపబడటంచేత జాతీయ పోటీకి అంగీకరింపబడ లేదు. ★ ★

గజదొంగ పులిసిద్దప్ప హోస్‌దుర్గ్ తాలూకాలోనేగాక చిత్రదుర్గ్ జిల్లాజిల్లా పేరుమోగాడు. ఒకసారి హోస్‌దుర్గ్ కొండల మధ్య నుంచి పోతుండగా ఒక పెద్దపులి అతనికి తారసిల్లింది. సిద్దప్ప అమాంతం దానిమీద విరుచుకుపడి దాన్ని గొంతుపిసికి చంపేశాడు. అప్పటినుంచీ అతన్ని పులి సిద్దప్ప అనటం మామూలైంది. ఆ ప్రాంతంలో ప్రతి ప్రాణికీ అతని పేరువింటే సింహస్వప్నం. గుసగుసలాడుకోవలసిందే తప్ప ఎవ్వరూ అతన్నిగురించి మాట్లాడుకోరు. మనం చిన్నపిల్లల్ని భయపెట్టాలంటే అడుగో బూచా డొస్తున్నాడు పడుకోమంటాం. అక్కడి తల్లులు అడుగో పులిసిద్దప్ప వచ్చేస్తున్నాడని భయపెడతారు. వాడు చెయ్యని దుండగాలు లేవు; గ్రామాలకు గ్రామాలు తగలబెట్టాడు; ఎందరో స్త్రీలను మానభంగం చేశాడు; ఎన్ని దోపిడీలు చేశాడో, ఎన్ని హత్యలు చేశాడో లెక్కే లేదు. అతని కంటబడ్డ తరవాత బ్రతికి బయటబడ్డవా డొక్కడూ లేదు. రహస్యంగానైనా సరే వాణ్ని గురించి పల్లెత్తుమాట యెవడేనా నోరుజారాడంటే వాడు చచ్చాడన్నమాటే. ఇంత చేస్తున్నా వాణ్ణి పట్టుకున్న వాడెవడూ లేడు. వాడంటే అలాంటివాడలనుకుందామా? లేక పోలీసుల్ని కట్టుకున్నాడేమో ననుకుందామా?

ఉన్నట్టుండి ఒక ప్రభుత్వోద్యోగిని హత్య చేశాడు. అధికారులంతా కూర్చుని ఆలోచించారు. సబ్ ఇన్‌స్పెక్టర్ భీమారావును హోస్‌దుర్గ్‌కు పంపించారు. భీమారావు చాలా చురుకైనవాడు, నిప్పులాంటి మనిషి. ఇంతేగాదు: సిద్దప్పని పట్టితెచ్చిన వారికిగాని పట్టుకోటానికి తగిన ఆచూకీ యిచ్చిన

వారికి గాని ఇరవై వేల రూపాయల బహుమతి నిస్తామని ప్రభుత్వంవారు ప్రకటించారు.

సిద్దప్పను పట్టుకోవటానికి రెండు సంవత్సరాల పాటు, భీమారావు నానా తిప్పలూ పడ్డాడు. లాభం లేకపోయింది. డబ్బుమీది ఆశతో, సిద్దప్పను పట్టి యిచ్చే ప్రయత్నంలో యిద్దరు అభాగ్యులు ఇప్పటికే హతమారిపోయారు. ఇక ఆ బహుమతికోసం ప్రయత్నించినవాడు మరొకడెవడూ లేడు. భీమారావుకు కూడా క్రమేపీ నరాలు సళ్లిచ్చిపోతున్నయ్; ఆత్మవిశ్వాసం సన్నగిలిపోతోంది. ఏ ప్రయత్నాని కుపక్రమించినా దగాపడి అష్టకష్టాల్లో చిక్కుకోడం మినహా లవలేశమైనా ప్రయోజనం కనుపించటం లేదు. ప్రజలకు అంతకుముందే హడలు, అతని కేపాటి సహాయం చేసినా కొంప మునిగిపోతుందనే ఉద్దేశం; పిలిచినా పలకరు. సానుభూతి లేకపోగా పరాభవ పరంపరలతో అపహాస్యపాత్రుడౌతున్నాడు. వీటన్నిటినీ తలదన్ని అతన్ని బదిలీ చేసివేస్తారని కూడా పుకారు బయలుదేరింది.

ఈవార్త ఆదిలో అతనికి కొంత నిరుత్సాహాన్ని కలిగించినా, అతనిలోని పౌరుషాన్ని రెచ్చగొట్టి కార్యదీక్షను యినుమడింపజేసింది. ట్రాన్స్‌ఫర్ ఆర్డర్ వచ్చేలోగా ఎలాగైనాసరే సిద్దణ్ణి పట్టితీరాలని కంకణం కట్టుకున్నాడు. ప్రాణానికి తెగించైనా పోరాడాలనుకున్నాడు.

ఇలాటి దాడులు లోగడ ఎన్నో చేశాడు. సిద్దప్ప యేదో ఒక యింట్లోకో పొలంలోకో మరో సంకేత స్థలంలోకో వస్తున్నాడని అనుమానించటం, తీరా పరివారంతో పోయి ఆ ప్రదేశాన్ని ముట్టడించితే, వాడు ఏ కాపలామనిషిగానో, ఏ మామూలు సన్నరకం దొంగగానో తేలటం — ఇదీ తంతు.

ఇలా ఉండగా ఒకనాటి ఉదయం, ఉన్నట్టుండి అతనికి ఒక కబురొచ్చింది.

ఆ క్రితంరాత్రి సిద్దడు, రామగిరిపట్నం పొలిమేరలో వున్న ఒక సారా దుకాణంలోకి వచ్చినట్టు తెలిసింది. సిద్దడులోపలికివచ్చేసరికి దుకాణదారుభార్య ఒకర్తేవుంది; సిద్దణ్ణి గుర్తుబట్టి హఢిలి మూర్ఛపోయింది. సిద్దడు బుడ్డిమీద బుడ్డి ఇష్టం వచ్చినట్టు తాగేస్తున్నాడు. ఇంతలో దుకాణదారు ఎక్కణ్ణుంచో లోపలికొచ్చాడు. సిద్దడు ఆ వచ్చినవాణ్ణి అమాంతం నోట్లో గుడ్డలు కుక్కి కాళ్ళూ చేతులూ కట్టిపడేశాడు. ఒక సారా సీసా ఎత్తి మూర్ఛపడున్న దాని ముఖాన గుమ్మరించాడు. దానికి కాస్త తెలివొచ్చి

రచయిత

కన్ను విప్పింది.—గల్లాపెట్టె చంకనెట్టుకుని సిద్దడు గడపదాటుతున్నాడు. పోతూ పోతూ వెనక్కు తిరిగి 'ఇదిగో! నేను వచ్చెళ్లినట్టు ఎక్కడన్నా నోరు మెదిపావో చచ్చావన్నమాటే! ఈలుంటే రేపే మళ్ళీ వత్తాను' అని దబాయించి మరీ పోయాడు.

నిజంగా ఇదంతా బయటికి పొక్కేదే గాదు. కర్మంజాలక ఒకతనెవరో లోపలికి వచ్చి దుకాణదారు కట్టిపడేసివుండటం చూసి గల్లంతు చేశాడు. ఆ వూరి హెడ్ కానిస్టేబులు హనుమంతు కొంచెం ధైర్యం చేసి, తనకు నమ్మకమున్న కానిస్టేబుల్‌కు ఒకడికి బిచ్చగాడివేషం వేసి భీమారావుదగ్గిరికి పంపాడు. భీమారావు తన దళాన్ని తీసుకుని మధ్యాహ్నానికల్లా ఆ ప్రాంతానికి వెళ్లాడు. పొద్దుగూకేదాకా కొండల్లో దాక్కున్నాడు. చీకటిబడ్డాక సారాదుకాణం దగ్గిరికి చేరి చాటునుండి తెల్లవార్లూ కాపలా గాశాడు. భల్లున తెల్లారిపోయింది. సిద్దడు మాత్రం ఎక్కడా పత్తా లేడు. ఇల్లాంటి 'డుంకీ'లు భీమారావు లోగడ ఎన్నోసార్లు తిన్నాడు. కాళ్ళీడ్చుకుంటూ ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు.

ఆ మర్నాడు మధ్యాహ్నం మరో చిత్రం జరిగింది. ఒక బండివాడు భీమారావు దగ్గిరికొచ్చాడు. అప్పుడే యేదో భూతాన్ని చూసివచ్చినవాడిలావుంది

వాడి వాలకం. కాళ్ళింకా గజగజా ఒణుకుతూనే వున్నయ్. రెండురోజుల క్రితం వాడు వేరుశెనక్కాయబండి తోలుకొని ధావనగిరికి వెళ్ళి రాత్రివేళ యింటికి తిరిగొస్తున్నాడు. మధ్య దోవలో సిద్దడు బండిని అటకాయించి ఆపివేశాడు. బండిలో ఎక్కి కూర్చుని, మళ్ళీ వెనక్కు తిప్పి ధావనగిరికి తోలమన్నాడు. ఆఘమేఘాలమీద పోవాలన్నాడు. ఎద్దులు రొమ్ములు గరిసెలు పడేటట్టు తెల్లవార్లూ పరుగెత్తుతూనే వున్నయ్. బండి తోలుతున్నంతసేపూ సిద్దడి బాకు బండివాడి వెన్నుమీదే వుంది. తూరుపు తెలతెలవారుతూన్న దనగా బండి తూలహాంసి ప్రాంతాన్ని చేరుకుంది. సిద్ధడు బండి ఆపమన్నాడు. బండివాడి బొడ్లో వున్న డబ్బు దస్కం యావత్తూ దబాయించి లాక్కున్నాడు; పక్కనున్న చేలోకి అదృశ్యమైపోయాడు.

మళ్ళా పక్షంరోజులు భీమారావు సిద్దడికోసం నలుముఖాలా గాలించి నిరాశ చేసుకుని యింటికి తిరిగొచ్చాడు. ఇంటికొచ్చేసరికి ట్రాన్స్ఫర్ ఆర్డర్ వచ్చి సిద్ధంగా వుంది. నెలాఖరుకు చార్జీ ఒప్పగించివెయ్యాలి. ఇక తనకున్న గడువల్లా రెండు వారాలు. 'అవును ఇక గత్యంతరం లేదు'—భీమారావుకు రెండు రోజులు కంటిమీద కునుకుబట్టలేదు. మూడోనాడు మళ్ళీ ఒక కొత్తవార్త! సిద్దడు తన ముఠాను వెంటేసుకొచ్చి హోస్‌దుర్గ్ రైలుస్టేషను ప్రాంతంలో బళ్లను అటకాయించాడు. తుపాకులు పేల్చి జనాన్ని హడలగొట్టాడు. బళ్లల్లో వున్నవాళ్ళందర్నీ చావా చితకామోది, నల్లపూసలు మిగలకుండా దోచుకుపోయాడు. అప్పటికే హతాశుడై ధైర్యసాహసాలు కోల్పోయి వున్న భీమారావు, ఆ విషయం విచారించటానికి తన క్రింది ఉద్యోగిని పంపి చార్జీ ఒప్పగింత చేయటానికి కాయితాలు సిద్ధం చేసుకుంటున్నాడు.

2

కల్లోడ్ దేవాలయ తిరునాళ్ల సంత ప్రారంభమై అప్పటికి రెండురోజులైంది. కల్లోడ్ క్షేత్రం, వేదవతి వొడ్డున హోస్‌దుర్గ్‌కు అనతిదూరంలో వుంది. తిరుణాళ్ళలో అక్కడ బ్రహ్మాండమైన సంత జరుగుతుంది. తాగుడూ, జూదం అనంతంగా సాగిపోతూ వుంటుంది. కొట్లాట లేవీ జరక్కుండా చూడటానికీ, లైసెన్సులేని జూదశాలలు నడిపేవాళ్లను అరెస్టు చేయటానికీ పోలీసులు అక్కడికి వెళ్లే మామూలు. భీమారావు తన సిబ్బందితో అక్కడికి వెళ్ళాడు.

భీమారావు ఆ సంతలో నలుమూలలా కలియదిరుగుతున్నాడు. మొదటిరోజు మామూలుగానే గడచిపోయింది. రెండోనాడు తన డేరాలో కూర్చుని తన పరాజయాన్ని తలుచుకుని మౌనగా ఆలోచించుతున్నాడు. హఠాత్తుగా తలయెత్తి చూచేసరికి సుపరిచితమైన ముఖం ఒకటి కంటబడ్డది.

భీమారావు డేరాకు యెదురుగుండా ఒక బటల దుకాణం వుంది. ఆ దుకాణందగ్గిర గుడ్డలు బేరం చేస్తూ చిన్ని కనుపించింది. చిన్ని పులిసిద్దప్ప భార్య. భీమారావు అదివరకు దాన్ని చాలాసార్లు చూచాడుగాని, ఇంత పరీక్షగా దాన్ని యెప్పుడూ అజబట్టలేదు. చిన్ని సూపరి — అందగత్తె అనే చెప్పాలి. ఇరవైసంవత్సరాలవయస్సులో మంచి హుమ్మస్సులో వుంది; పొంకంగా బలమైనమనిషి. చామనచాయగాని స్ఫురద్రూపి. నిగనిగలాడుతూ చారడేసికళ్లు; లేడిలా చకచకా యిటూ అటూ చూస్తూ వుంటుంది. నల్లటి జుట్టు నున్నగా దువ్వి ముద్పటముడి వేసుకుంది. చవుకరకం ఆభరణాలేవో వొంటినిండా వున్నయ్. సిద్దప్పకు అదంటే ఎంగుకంత ప్రాణమో భీమారావుకు అర్థమైంది. అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా సిద్దప్ప భార్యదగ్గరికి వచ్చిపోతూ వుంటాడు. ఇక చిన్ని సంగతి చెప్పనే అక్కర్లేదు వాడంటే పంచప్రాణాలూ విడిచేస్తుంది. వాళ్ళిద్దరిదీ ఆదిలో బళ్లాల సముద్రమే. సిద్దప్ప పులిని గొంతుపిసికి చంపాడని విన్ననాటినుంచీ దానికి వాడంటే మోజుపుట్టింది. డబ్బున్న కుటుంబాల యువకులే చాలామంది చిన్నిని పెళ్ళిచేసుకుంటామని వచ్చారు. చిన్ని ససేమీ వొప్పుకోలేదు. సిద్దప్పని తప్ప మరొకణ్నెవణ్ణీ చేసుకోనని భీష్మించుకు కూర్చుంది. అప్పటికే సిద్దప్ప ఒకటిరెండు చిన్నచిన్న నేరాలు చేసినట్టు పుకారు వుంది. కాని చిన్ని దీన్ని లెక్కచెయ్యలేదు. తల్లిదండ్రులు బలవంతాన మరొకడికిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యటానికి ప్రయత్నించారు. చిన్ని అమాంతం సిద్దప్పతో లేచిపోయింది. అప్పటినుంచీ వాళ్ళిద్దరూ కాలేక్కరీలో వుంటూవచ్చారు. తరువాత తరువాత, సిద్దడిమీద పోలీసునిఘా మోపైనతరువాత, ఒంటరి బ్రతుకే బ్రతకాలిసి వచ్చింది. కాని సిద్దడు ఎప్పటికప్పుడు దాని యోగక్షేమాలు కనుక్కుంటూ, దానికి కావలసిన యేర్పాట్లన్నీ చేస్తూనే వుంటాడు. దాన్ని గురించి మాట్లాడినప్పుడల్లా సిద్దడు 'నా రాణీ'

అంటూ వుంటూడు. దానికి ఏ విషయం లోనూ ఏ కొరతా లేదు—నగలూ నాణాలూ, గుడ్డా గుడుసు ఏది కావలసివస్తే అది తెచ్చి పారేస్తూ వుంటాడు. వాడిది నిలకడలేని మనసు గనుక యిక్కడా అక్కడా పైతిరుగుళ్లు తిరిగినా, చిన్నిమాత్రం వాడికి హృదయాధిదేవత. చిన్ని వాడికి ఎప్పటికప్పుడు ఆమాకీలిస్తూ సాయపడుతూ వుంటుందనికూడా అంటారు. వాణ్ణిగురించి ఎక్కడా గొప్పలు చెప్పుకోవటం కూడా మానేసింది.

ఎక్కడన్నా ఒక దోపిడీ జరిగిందంటే, అనంతరం ఒకటి రెండు రోజుల్లో ఏ ప్రమాదమూ లేదని తోస్తే సిద్దడు దానింటికి వస్తాడని భీమారావుకు తెలుసు.

భీమారావు మళ్ళా తలెత్తి చిన్నివంక చూచాడు. అది భేరం పూర్తిచేసుకుని బయలుదేరి పోతోంది. భీమారావు మఫ్టీలో వున్న ఒక కన్‌స్టబుల్‌ను పిలిచాడు "అదుగో సిద్దప్ప పెళ్ళాం, చిన్నమ్మ. నేను దాంతో ఒకమాట మాట్లాడాలనుకుంటున్నానని చెప్పి తీసుకురా. దేవాలయం వెనక వున్న చింతచెట్టుక్రింద వుంటాను" అని చెప్పి పంపించాడు.

చిన్నమ్మ, మొత్తానికి కొంత జంకుతూనే అక్కడికి వచ్చింది.

భీమారావు చింతచెట్టు మొదట్లో వేరుమీద కూర్చున్నాడు. చిన్నమ్మనుకూడా తన కెదురుగా అలా గడ్డిమీద కూర్చోమన్నాడు. 'చిన్నమ్మా! నేను లోగడ నిన్ను చాలాసార్లు చూశానుగాని ఎప్పుడూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. ఇప్పుడు ఎలాగూ నేను ట్రాన్స్‌ఫరై వెళ్ళిపోతున్నాను గనక కొంచెం నీతో మాట్లాడాలనుకున్నాను' అన్నాడు.

'ఏంటి దొరా?'—

ఎలా ఉపక్రమించాలో భీమారావుకు పాలుపోలేదు. దాని ముఖంలోకి చూడటం మానేసి, తల వంచుకుని, ఆ సంతనిగురించీ దాన్నిగురించీ యీ పిచ్చిమాటా ఆ పిచ్చిమాటా కొంచెంసేపు మాట్లాడాడు. ఒకక్షణానికి విషయం మార్చి దాని గత చరిత్రను గురించిన భోగట్టా అడిగి చెప్పించాడు. క్రమంగా ప్రసంగం దాని వర్తమాన జీవితందాకా వచ్చింది. 'చిన్నమ్మా! ఇటు చూడు!' అని అందుకున్నాడు, 'నే నొకమాట చెబుతాను, నన్ను అపార్థం చేసుకోబోకు. నువ్వు వాడి భార్యవు—నీకు తెలియందేమీ లేదు—ఈ పది పన్నెండేళ్ళలోనూ వాడు ఎంతమందిని హింసలు పెట్టాడో నీకు తెలుసు—ఇది ధర్మమేనా—నువ్వు చెప్పు?'

'అయ్యన్నీ నాకేం తెలుసు దొరా?'

'నీకు తెలీదనబోకు—ఇందులో నీకు తెలియందేముంది?-సిద్దప్ప ఏమేమి ఘోరకృత్యాలు చేశాడో యీప్రాంతంలో కళ్లు తెరవని పసిపిల్లలకు కూడా తెలుసు. అలా నాకేమీ తెలియ దనబోకు చిట్టితల్లీ! ఇందులో నీకు తెలియం దేవిటి?—మొన్నను ఆ గ్రామం గ్రామం అలా తగుబెట్టిపారేశాడే—నీకు తెలియదా?' భీమారావు అతిజాగ్రత్తగా సిద్దప్ప కిరాత కృత్యాల నన్నిటినీ ఒకటొకటే ఏకరువు బెడుతున్నాడు. వింటున్నది గాని ఎక్కడా చలనంలేదు—స్తబ్ధులా కూర్చుని వింటున్నది.

'ఇంతేకాదు ఇంకా అనేకం చేశాడు. ఎలాంటి ఘోర కృత్యాలు! అవన్నీ వింటే నీ గుండెలు తరుక్కుపోతాయి. పసికందులను బాకులతో పొడిచాడు—హత్యచేశాడు. ఎందరో ఆడవాళ్లని మానభంగం చేశాడు—బీదా సాదా అనే విచక్షణ కూడా లేకుండా ఉన్నవాళ్లనీ లేనివాళ్లనీ అందర్నీ దోచాడు. ఎంతమంది హోరున ఏడిచారు—ఆ ఉసురంతా తగలకుండా వుంటుందా—ఈ దురాగతమంతా దేనికి? ఈ ఘోరకృత్యాలన్నీ దేనికి. ఈ..."

చిన్నమ్మ మౌనంగా కూర్చుని వింటోంది. ఇదంతా నాకేమీ తెలుసునని ఈ పర్యాయం మళ్ళీ అనలేదు.

'నువ్వే ఆలోచించు—అల్లాంటివాణ్ని సరిదిద్ది మార్గాన పెట్టడం తప్పా? పిల్లా జల్లను ఈ హింసాకాండలోనుంచి బయట పడెయ్యకూడదా?'

'అవునుదొరా! అందుకోసం చెయ్యాలిసిందంతా మీరూ సేసేరు—లోగ డుండెల్లిన దొరలూ శానాశానా సేసేరు' అంది.

ఈ మాటలు భీమారావు గుండెల్లో బాకుల్లా పొడుచుకున్నయ్. అది తన్ను హేళన చేస్తోందా? ఏదీ నిర్ణయంగా తెలుసుకోలేకపోయాడు. కాని ఆమాటల్ని లెక్కచేయలేదు.

'నువ్వన్నట్టు మేవుకొంత ప్రయత్నంచేశాం—మేవంటే ప్రభుత్వం కొంత ప్రయత్నం చేసింది. కాని నేను నీయెదట మర్మం విడిచి చెప్పేస్తున్నాను విను—మేవుఏమీ చెయ్యలేకపోయాం — నేను

ఓడిపోయానని ఒప్పేసుకుంటున్నాను. కాని ప్రతి పనీ ప్రభుత్వమే చెయ్యాలంటే సాధ్యంకాదు. ప్రజల సాయం లేకపోతే ప్రభుత్వం దమ్మిడీకి కొరగాదు— ఆ ప్రజల్లో నువ్వుకూడా ఒకదానివి — నువ్వు కూడా...'

'నా మొహం, నేం జేసేదేవిటి సామీ — ఆడదాన్ని?—ఆడు నామాటింటాడా?'

'ఎందుకు వినడు! — నువ్వు వాడిభార్యవి — నువ్వు చెపితే వినకేం జేస్తాడు.'

'ఎందుకొచ్చిన మాటలే దొరా?—ఏ మొగాడు ఏ ఆడదానిమాటింటావుండాడు?'—

అది నిజమే మాట్లాడుతోందో, తన్ను వేళాకోళమే ఆడుతోందో, లేక బుకాయించుతున్నదో భీమారావుకు అంతుచిక్క లేదు. మళ్లా నెమ్మదిగా ఆరంభించాడు. 'అలా అనబోకు తల్లీ! ఒకసారి మంచేదో చెడేదో నీకు తెలిసినతరువాత, నువ్వు చెయ్యగల ప్రయత్నమంతా చేసి న్యాయం జరిగేలా చూడాలి'—

'దొరా!—నాకు తెలీక అడుగుతావుండా గానండీ—మడిసిని మడిసి పీక్కుతిని బతికే ఈ లోకంలో నాయం అన్నాయం చెప్పే సాదు డెవుడు బాబూ!'

'అబ్బబ్బే! అలా...అలా ఆలోచించకూడదు తల్లీ! అపకారమనేది యెవరికి జరిగినా అది నేరమే, అలాంటివాటిని అరికట్టడానికే, ఈ సంఘమర్యాదలూ, ఈ న్యాయస్థానాలూ, ఈ ప్రభుత్వాలూ, యివ్వన్నీ వున్నయ్.'

'అసువంటి మాటలు నాకెందుకు చెబుతారు లెగుండి—అయన్నీ బలంలేనోళ్ళు బలంగలోళ్ళని, వల్లో యేసుకు నెందుకు పన్నిన పన్నాగాలు'—

దానిమాటలువింటుంటే భీమారావుకు కచ్చికక్క పుట్టుకొస్తోంది. కాని తమాయించుకు మాట్లాడుతున్నాడు:

'నువ్వు పొరపాటు పడుతున్నావ్ చిన్నమ్మా! మనవంతా మనుషులం; అందరూ చల్లగా బతకాలిసిందే. అవతలవాడికికూడా బ్రతకాలనే ఆశా బాగుపడాలనే ఆశా వుంటుందిగదా మన కున్నట్టుగానే.'

'అవునుగానీ - ఒక్కమాటడుగుతాను సెప్పండి —బతకటానికి దమ్మిల్లేని యెదవలు—బతక్కపోతే యేవీ? అంటా'—

'ఆసి నీ యిల్లు బంగారంగానూ!—ఇల్లాంటి మాటలు నీ కెవరు నేర్పారు! నువ్వనుకుంటున్న మాదిరిగానే జరిగితే ఈ భూమిమీద మానవజాతి అనేది మిగులుతుందా? ఇది మానవసంఘమా అడవిమృగాల అరణ్యమా?'—

'అడివి గాక అద్దాన్నం! ఇనేవిటుండీ! పీదా బిక్కీని పీక్కు తిని డబ్బున్న గొప్పోళ్ళబొజ్జలు బోరాల్లా పెరుగుతుండయ్. ఆళ్లకి డబ్బు బలం వుంటే నా మగాడికి కండబలం వుంది. ఆడుమాత్రం అట్టా ఎందుకు పీక్కు తినకూడదూ అంట? ఏంటో ఆడది, మానం గీనం అంటా పెద్ద పెద్ద మాటలు సెబతా వుండారే, మీ పట్నాలనిండా ఆ కుడిసేటి కూడేల మాటేంది బాబూ! ఆళ్లే యిళ్లకిపోయే వోళ్లెవుళ్ళూ? ఆళ్లని పోషించుతా వుండే వోళ్లంతా యెవుళ్లూ—మీ మర్యాదస్తులేగెందా — మీ గొప్పోళ్లేగెందా? — అటాగే నా మగాడూ చేత్తావుండాడు, అదేపని. ఆళ్లు ఆళ్ల యీలు పకారం చేత్తావుంటే, ఈడు యీ డీలు పకారం జేత్తావుండాడు—ఆళ్ళది డబ్బు మదమైతే, యీడిది ఒళ్లుమదం—అంతే తేడా? ఎనక రాజులూ, రాసోళ్లూ వుండేవోళ్ళు: ఆళ్ళని సూసి అడిలి సత్తా జనం వొంగొంగి సలావులుజేసేవోళ్లు — ఇప్పుడు డబ్బునోళ్లకీ అదికారులకీ జేత్తుండమాదిరిగానే. ఆళ్ళకిమల్లేనే నా మగాడూ యీరుడు— ఆళ్లకి మల్లేనే యీడూ ఇద్దాలు జేత్తాడు — మారాజులా బతుకుతాడు—ఆ రోజుల్లో ఈడుగనా వుంటే, ఈడుకోడా ఓ కోట గట్టి కొలువుండేవోడు'!—

'ఉమ్!'—భీమారావు వచ్చిన అక్కసునంతా మింగుకున్నాడు. 'నువ్వు చెప్పిందంతా నిజమే—కాదనటం లేదు—వస్తుంది,. ఆ రోజూ వస్తుంది—ఆ దుర్మార్గుల్ని కూడా—ఆ గొప్పవాళ్లని కూడా—అణచివేసే రోజు—ప్రజానీకానికి బలం చిక్కినప్పుడు ఆరోజు వస్తుంది.'

'సరే బాగానేవుండది. సిద్దప్పా అంతేగెందా!- ఇంకేం మీకు బలం, ధైర్యం వుంటే ఆణ్ణీ అణిచెయ్యొచ్చు—. ఆడేం వొద్దంటం లేదే.'

'అదుగో ఆ ధోరణే వద్దన్నాను. జనాన్ని పీక్కుతినే పెద్దపెద్దవాళ్లున్నారనుకో-అందుకని చిన్నచిన్నవాళ్లుకూడా చెలరేగుతారా? ఆ గొప్పవాళ్లని అణచటానికి యిప్పటికింకా న్యాయశాసనా లేమీ లేకపోయినా, సిద్దప్పలాంటి సన్నరకాన్ని అణచివేయటానికి వున్నయ్—అదీ తేడా. అయినా ఒకటి

ఒప్పుకుంటున్నాను. నేను యీ ప్రయత్నంలో సంపూర్ణంగా ఓడిపోయాను. అందుకే నీకు కబురు పెట్టాను.

'ఎందుకూ—నేనెందుకూ—మీరు సెపుతా వుండదేవిటో నాకు తెలీడంలేదు'—

'మరేమీ భయపడకు—నిన్ను నేనేమీ చెయ్యమని బలవంతం చెయ్యబోవటంలేదు. నువ్వు జాగ్రత్తగా నీయంతటికి నువ్వు యిదంతా ఆలోచించి, సిద్దప్ప నువ్వు యిందాక చెప్పిన దుర్మార్గులలాంటి వాడేనని తోస్తే—వాడు పిల్లా జల్లని అలా హింస పెట్టడం సహించరాదని తోస్తే—నీ యంతటికి నీకు కనికరం కలిగి ఇలాంటి ఘోరకృత్యాలనన్నిటినీ ఎలాగైనా ఆపాలని జాలికలిగితే—మరి—ఇంకా—నీ యంతటికి నీకు సాయపడాలనే ఉద్దేశం కలిగితే...'

'తవుఁరు...తవుఁరు అనేదేవిఁటి—నన్నాడితో చెప్పమంటారా?'—

'చెప్పినా వినడని మొదటే చెప్పావుగా'

'అవుఁను మరి...అవుతే ఇహ మీరు నన్ను జేయమంటావుండదేవిఁటి'—కంటగించుకుంటున్నట్టు అప్పుడే దానిగొంతు కంచు గీసినట్టు మోగింది.

'ఏవిఁ చేస్తే బాగుంటుందో నువ్వే ఆలోచించు—మాకు సంబంధించినంతవరకూ—జైలనేది అక్కడ ఒకటుంది.'

'అంటే, నేను ఆణ్ణి మీకు పట్టియ్యాలంటారు—మీరు చెప్పేదేందో యిప్పుడు తెలుత్తావుండది. అది మాత్రం నావల్లగాదు. మీరు మంచీ చెడూ తెలిచిన మారాజులు గనక యేది బడితే అది మాట్టాడొచ్చుగానీండి— కావాలని కట్టుకున్న ఆడది మొగాణ్ణి అట్టా ఎట్టా చేసుద్ది—మీరు ఏ మొగంబెట్టుకు నన్నీ మాట అడుగుతావుండారు సావీఁ!'

'ఇక నేనేమీ చెప్పదలచలేదు—ఇక నువ్వే ఆలోచించు. వాడి చేతుల్లో అల్లడి తల్లడిపడిపోతున్న నిర్భాగ్యులపట్ల నీకేమైనా జాలి కలిగితే, నీకు ఏది యుక్తమని తోస్తే అలా చెయ్యి. నేను చెప్పదలచిందింతే. పైన దైవమున్నాడు.'

'అదిమాత్రం నావల్ల గాదు సావీఁ! నమ్మినోణ్ణి అట్టా గొంతు కొయ్యలేను'—చిన్నమ్మ లేచి నిల్చుంది. భీమారావు కూడా లేచాడు. చిన్నమ్మ మళ్ళీ సంతవేపు మళ్ళింది. భీమారావు కాళ్ళీడ్చుకుంటూ తిన డేరాదగ్గరికి చేరుకున్నాడు.

చిన్నమ్మ 'కాదు' అని చెప్పటమైతే చెప్పింది గాని, దాని మనస్సులో కొంత ఆవేదన బయలుదేరింది. గుడిచుట్టూ తిరిగి ముఖద్వారందగ్గరికి వచ్చింది. ఇరుపార్శ్వాలా బిచ్చగాళ్లున్నారు. వాళ్ళలో కళ్లుబోయిన కబోధి కెంచి కనుపించింది. దాని వొంటిమీద వుండీ లేనట్టుగా చినిగి వాలికలైన ఒక పాతగుడ్డ ముక్క మాత్రమే వుంది. దుమ్ము కొట్టుకున్న చింపిరి జుట్టు; చేతిలో పగిలిపోయిన ఒక కుండబుచ్చె—ఇదీ కెంచి అవతారం. దాని ప్రక్కనే దిసమొలతో అయిదేళ్ల దాని కొడుకు. సిద్దప్పే దాని మొగుణ్ణి హత్య చేసి, దాని యింటికి నిప్పుపెట్టాడు. ఆ కారణంగా దాని కాస్థితి పట్టింది. చిన్నమ్మ ఆ వరసనే చూస్తోంది. తిమ్మయ్య కంటబడ్డాడు. వాడి పక్కటెముకలు బయటకి పొడుచుకొచ్చాయి. ముఖంలో అనంతమైన వేదన—దీనంగా, మొండాలైపోయిన మోచేతులు రెండూ ముందుకు చాచాడు. తిమ్మయ్య పోలీసువాళ్ళకి అచూకీ యిచ్చాడనే, కోపంతో సిద్దప్ప వాణ్ణి ఆవిధంగా శిక్షించాడు. చిన్నమ్మ వాళ్ళని, ఆప్రదేశంలోనే, చాలాసార్లు చూసింది. వాళ్ళ చరిత్రంతా కూడా దానికి తెలుసు. కాని ఎప్పుడూ వాళ్లఅజేవుం డేదిగాదు. ఇప్పుడు వాళ్లముఖాల్లోకి జాలిగా చూస్తోంది. చీరెకొంగునున్న ముడి విప్పి యిద్దరికీ చెరో అర్ధ రూపాయీ యిచ్చింది. తిమ్మడు చిన్నమ్మకళ్లలోకి తేరిపారజూచాడు. కెంచికొడుకు 'అమ్మోయ్—అద్దరూపాయేవ్!' అని ఉత్కంఠతో అరిచాడు...'హాఁ!' అంటూ ఆనంద పరవశములైన చేతులతో ఆ నాణాన్ని తడివిచూసుకుంది: 'నీ కడుపు చల్లగా వెయ్యేళ్ళు వర్ధిల్లమ్మా!' అని దీవించింది. ఆశ్చర్యచకితులైన ఆ బిచ్చగాళ్లందరి కళ్లూ ఒక్కసారి చిన్ని మీదికిముసిరినై. వాళ్లని తప్పించుకుని చిన్నమ్మ గబగబా గుళ్లోకి వెళ్లిపోయింది.

గుడిపూజారి దేవుడికిహారతిస్తున్నాడు. ఇప్పుడు గుళ్ళో వున్నది కంచు విగ్రహం. పూర్వం వెండి విగ్రహం వుండేది. ఒకసారి చిన్ని తనకు వెండిమురుగులు కావాలని సిద్దడితో చెప్పింది. ఆమర్నాడే సిద్దడు గుళ్లోనుంచి ఆ వెండి విగ్రహాన్ని యెత్తుకొచ్చేశాడు. మూడోనాటికల్లా చిన్ని ముంజేతులమీద వెండిమురుగులు మెరిసినై. అనంతరం చిన్ని చాలాసార్లు గుళ్లోకి వచ్చింది. ఈ వేళ దాని దృష్టి ఆ విగ్రహం ప్రసరించిడి. తన చేతులనున్న గాజులవంక మాసుకుంది. పూజ పూర్తిఅయేదాకా సైనా ఆగకుండా వున్నపళంగా బయటికి వచ్చేసింది.

మైదానంమీదికి వచ్చేసరికి గంగ కనుపించింది. గంగ యిప్పుడు హోస్‌దుర్గ్‌లో పడుపువృత్తితో బ్రతుకుతోంది. గంగ మొదట్లో చాలా పరువుగల కుటుంబానికి చెందిన మనిషే. సిద్దడు దాన్ని ఎత్తుకొచ్చాడు. మళ్ళీ దాన్ని వాళ్ళవాళ్లు చేరనీక వెలివేశారు. పొట్టబోసుకోవటానికి మరో మార్గం లేక ఒళ్లమ్ముకు బ్రతుకుతోంది. మామూలుగా అది కనుపించినప్పుడల్లా చిన్ని దాన్ని పలకరించి ఆ మాటా యీమాటా మాట్లాడేది. ఈవేళ అది కనుపించగానే ముఖం తిప్పేసుకుని పట్నం వెళ్లిపోవడానికి బయలుదేరింది. సంతిలోనుంచి యివతలకు వస్తుండగా నంజుండయ్యసెట్టి కనుపించాడు—బీడీ లమ్ముతున్నాడు. సిద్దడు అతనిపాలబడక పూర్వం, నంజుండయ్య నూలు వ్యాపారం చేస్తూ మహారాజులా బ్రతుకుతూవుండేవాడు.

'ఏం కర్మ! యివ్వాళ అంతా యీముదనోష్టపోళ్లే యెదురౌతుండారేం?' అని విసుక్కుంటూ తొందర తొందరగా నడిచిపోతోంది. ఏటివొడ్డుకు చేరేసరికి, ఒక వ్యక్తి చిన్నమ్మను కలుసుకున్నాడు. 'నీకోసవేఁ బయలుదేరాను. నయం, నువ్వే యీడ కనుపించినా. రేపు నీకేడ కొత్తానని చెప్ప మన్నాడు. ఆ ఇనస్పెక్టరు నాయాలకు బదిలీ అయింది. రేపో యెల్లుండో పోతావుండాడు—పీడా యిరగడొద్ది.'

తన ఆలోచనలలో తను మునిగి తేలుతున్న చిన్నమ్మ తలెత్తి చూచింది. చిక్కడు! చిక్కడు సిద్దడికి నమ్మినబంటు. సిద్దప్ప వస్తాడన్న మాట; తను మౌనంగా వెళ్లిపోవాలి. వెడుతూ వెడుతూ ఒక్కసారి తల పైకెత్తి ఆ సంతవంకా, సంతలో వున్న డేరా వంకా చూసింది. మళ్లా తల వంచేసుకుని చకచకా బయలుదేరింది.

ఇంటికి తిరిగివచ్చింది. ఒక కొత్తచీర బయటికి తీసింది; కాని కట్టుకోలేదు. చేతులనున్న గాజుల వంక చూసుకుంది. వాటిని మెలిదిప్పేసింది. మెళ్లో వున్న గొలుసులు లాగి అవతల పారేసింది. గదికిటికీ దగ్గిరికి పోయి ఆందోళనగా బయటికి చూస్తోంది. అలా ఎంతోసేపు నిల్చునిపోయింది. చీకటిబడిపోయింది. దీపం వెలిగించింది. కూడు ఉడకేసుకుందామని పొయ్యిదగ్గిరికిపోయింది; పొయ్యి రాజెయ్య బుద్ధి కాలేదు. పొద్దున మిగిలిన చద్దిమెతుకులే రెండు ముద్దలు నోట్లో వేసుకుని నీళ్లు తాగింది. దీపం ఆరిపేసి, మంచాన చేరబడ్డది. నిద్రబట్టక అర్ధరాత్రిదాకా ఇటూ అటూ మెసులుతూనే వుంది.

అక్కడ హోస్‌దుర్గ్‌లో భీమారావు సామానూ జట్రా సర్దేసుకుంటున్నాడు. అతని ఆత్మవిశ్వాసమంతా ఛిన్నాభిన్నమైపోయింది.

3

ఆమర్నాటి సాయంత్రం, భీమారావు సన్నాహాలన్నీ ముగించుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధంగావుండగా నౌకరు లోపలికి వచ్చి 'మీరు రమ్మన్నారట—చిన్నమ్మ మీకోసం వచ్చింది' అన్నాడు. భీమారావుకు గుండె ఆగిపోయినంత పనైంది. కాని అదేమీ బయటికి కనుపించకుండా తన్ను తాను కూడదీసుకుని గబగబా బయటి వరండాలోకి వచ్చాడు. చిన్నమ్మని చూసేటప్పటికి భీమారావుకు ఎంతో ఆశ్చర్యమేసింది. నిజంగా నిన్న చూసిన ఆ ముఖమేనా అనుకున్నాడు. ఆ ముఖంమీద హతాశా రేఖలు అయోమయంగా తాండవించుతున్నయ్.

నౌకరును అవతలకు పంపించి 'ఏం? చిట్టితల్లీ! ఇలా వచ్చావ్?' అని అడిగాడు, భీమారావు, మంద్ర స్థాయిలో. చిన్నమ్మ మాట్లాడలేదు. బొటనవేలు నేలరాస్తూ నేలవంక చూస్తోంది. ఆపైని ఏమి మాట్లాడాలో ఏం చెయ్యాలో భీమారావుకు తోచలేదు. మామూలు ధోరణిలో. 'ఈవేళ రాత్రి ఇక్కడ పట్నంలో వున్న మీ అన్నయ్యగారింటికాడ వుండిపోదామని వచ్చావు గావల్ను' అన్నాడు. చిన్ని చేతిలో వున్న ప్యాకెట్ చూపించింది—ఏవో సామానులు కొనటానికి వచ్చాననే సూచనగా.

సమాధానం యేమీ రాకపోవటంతో, భీమారావు చిన్న పొడిదగ్గు దగ్గి 'నీకు నావల్ల యేదైనా సాయం కావాలా' అన్నాడు. అడిగాడే గాని అది వట్టి అర్థంలేని వాక్యమని భీమారావుకు తెలుసు. చిన్నమ్మ లేదన్నట్టు తల పంకించింది.

'మరి?—' భీమారావు కంగారుగా అడిగాడు.

'రేపు... రాత్రి... అడొత్తావుండాడు....' క్షోభిల్లిపోతున్న చిన్నమ్మగుండెల్లోనించి ఆ రెండు మాటలూ ఎంతో బాధగా బయటికి పెకుల్చుకు వచ్చినై.

'ఆఁ!—ఏ వీఁ టీ—రేపా?—రాత్రి!'—అంటూ విభ్రాంతుడైనాడు. ఇలాటిది జరగాలని చిరకాలంగా ఆశించుతున్నా యిప్పుడు తన చెవులను తాను నమ్మలేకపోయాడు. చిన్నమ్మ వెళ్ళిపోవడానికి వెనక్కు తిరిగి కదిలేదాకా అతనికి స్పృహ రాలేదు. 'చిట్టితల్లీ! నువ్వు ఎంతో మహాతల్లివి!

ఎంతో మహత్కార్యం చేశావు—ఎంతో దుర్ఘటమైన త్యాగం—భగవంతుడు నిన్ను రక్షించుతాడు.' భీమారావు మాట్లాడుతూనే వున్నాడు కాని చిన్ని వెనక్కు తిరిగైనా చూడలేదు. చిన్నిని సాగనంపుతూ: 'వీలైతే—నీకు సమ్మతమై—ఏదైనా ఒక గుర్తు—చీకటికదూ—ఆఁ కిటికీలో లాంతరుంచితే చాలు—మేవుఁచేరువలోనే వుంటాం, ఆదగ్గిరలోనే ఎక్కడో—తలుపు కూడా కొంచెం—అవునవును తుపాకి సంగతొకటి—ఎలాగైనా నువ్వు అన్నివిధాలా సాయపడాలి — నమస్కారం — మహాతల్లివి — ఎంతో మహత్కార్యం—నీ ఉపకారం జన్మజన్మాలా మరిచిపోను.'

చిన్నమ్మ ఆ రాత్రి పట్నంలో అన్నగారింట్లోనే వుండిపోయింది. హృదయం ఎంతో ఆందోళన పడుతోంది. అవతలవాళ్లు గుచ్చిగుచ్చి అడిగితే గాని యే సమాధానమూ చెప్పటంలేదు. ఆ హృదయం సాక్షాత్తూ ఒక అగ్నిపర్వతంలా వుంది.

4

మర్నాటి ఉదయమే లేచి చిన్నమ్మ కాల్కేరీకి వెళిపోయింది. ఇంటికి వెళ్ళగానే, యిల్లంతా పరిశుభ్రంగా ఊడ్చి నీళ్ళు చల్లి రంగురంగులుగా రంగవల్లులు తీర్చింది. పొయ్యిదగ్గిర ఎంతోసేపు కూర్చుని నానారకాల భోజనపదార్థాలూ తయారుచేసింది. కాని భోజనం చెయ్యలేదు. కొంచెంసేపు విశ్రాంతిగా పడుకుని లేచింది. పరిశుభ్రంగా స్నానంచేసి, సంతలో కొనుక్కొచ్చిన మబ్బురంగు శిల్కుచీర కట్టుకుని ఎర్ర రంగుచీనీలు కుట్టిన జాకెట్ తొడుక్కుంది. కురులు నున్నగా దువ్వి ముడి వేసుకుంది. ముఖాన కొట్టవచ్చినట్టు ఇంత వెడల్పున కుంకుమబొట్టు పెట్టుకుంది. ఉన్న నగలన్నీ తీసి, అద్దంముందు కూర్చుని ఒళ్లంతా అలంకరించుకుంది. ఈ కైసేత పూర్తి అయేసరికి అప్పుడే కనుచీకటిపడ్డది.

అత్యంత శోభాయమానంగా అలంకరించుంది, కాని ఆముఖాన నిలువునా వాతబెట్టినట్టు విషాదరేఖ.

బాగా చీకటి పడగానే లాంతరు వెలిగించింది. ఎప్పుడూ లేనంత శ్రద్ధగా పక్క పరిచి, మెత్తగా వుందో లేదో తడివిచూచింది. బుగ్గను వేలు వేసుకుని నిరీక్షిస్తూ కూర్చుంది.

ఒక చిన్న గులకరాయి కిటికీలోనుంచి పక్కమీద పడ్డది. ఆదరాబాదరా లేచి వెళ్లి తలుపుతీసింది. తుపాకి చేతబుచ్చుకుని, ఆజానుబాహుడు పులిసిద్దడు, గుమ్మం తలకు తాకకుండా ముందుకు వంగి లోపల ప్రవేశించాడు. చిన్ని తలుపువేసి లోపల గడియ బిగించింది.

'ఓహోహో! ఏమిఁ ఘుమాయింపు—యిల్లు యిల్లంతా గుబాళిస్తావుండదే!—ఎంత సోగ్గా అలంకారం జేశావ్!' సిద్దప్ప చిరునవ్వు నవ్వుతూ అన్నాడు. లోపలికి వెళ్లి లాంతరు వెలుగులో దాని ముఖంవంక చూసి పట్టరాని ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోతూ 'వహ్వా! రంబలాగుండావ్! యెయ్యి కళ్లు సాలవ్ సొగసు సూసేందుకు.' అన్నాడు. చిన్ని ముఖంలో ఒక వెన్నెలరేఖ మొలకెత్తింది. కాని ఆ వెలుగురేఖ మరుగున అనంతమైన వేదన.

'ఇయ్యాళనించీ రోజూ వత్తావుంటాలే—రేపటితో ఆ బీమారావు పీడాయిరగడై పోతావుండాడు; బదిలీ అయిందంట. ఆ యెదవ నన్ను పట్టుకోవాలని పెద్దమొగాడల్లే ఈడకొచ్చిండు. హో! హో! హో!—ఊ సరే—ఆకలేత్తా వుండది!' సిద్దప్ప తుపాకీ పడక గదిలో మూలబెట్టి, బయటికి పోయి చేతులూ కాళ్ళూ కడుక్కొచ్చాడు. భోజనంముందు కూర్చున్నంతసేపూ వాడి ముఖం ఆనందంతో మిడిసిపడిపోతోంది: 'వహ్వా ఏమిఁ మజాగా వండావ్! రాసోళ్లయిందులాగుంది. ఇయ్యాల నా పుట్టినరోజు పండగనుకుండావా యేంది—యిందు సేత్తావుండావ్—అది సరే నువ్వు బోజనానికి కూకోలేదేంది?' చిన్నమ్మ మౌనంగా కూర్చోటం చూసి ఈమాట అడిగాడు. 'మద్దానం' యేళదప్పి తిన్నాలే — తిన బుద్దెయ్యడంలేదు' అంది. భోజనం చేసినంతసేపూ వాడు అలా నవ్వుతూ ఈ మాటా ఆ మాటా మాటాడించుతూనేవున్నాడు. కాని చిన్నమ్మ మాత్రం ఎక్కడికక్కడ ముక్తసరిగా సమాధానాలు చెబుతోంది. 'ఏం దట్టా మూగనోమట్టె ముంగిలా కూకుండావ్—ఒంట్లో బాగా లేదా యేంది' అని నిగ్గదీశాడు. కుసెంత తల నొచ్చుతా వుండదిలే' అని సమాధానం చెప్పింది. 'నే నొచ్చాగా ఇక పోద్దిలే' అని నవ్వుతూ భోజనం ముందునుంచి లేచి చెయ్యి కడుక్కునేందుకు బయటికి వెళ్లాడు. చిన్నమ్మకూడా లేచింది. ప్రాణంలేని యంత్రంలా నడుస్తూ నెమ్మదిగా గదిలోకి వెళ్లింది. మూలనున్న తుపాకిలోనుంచి తోటాలు తీసేసి మళ్లా యథాస్థానంలో పెట్టేసింది.

సిద్దప్ప మాంచిహుషారుగా వున్నాడు—వక్కాకు నములుతూ పక్కమీద కూర్చున్నాడు. తళతళలాడుతున్న వాడి కళ్లల్లో అంతులేని కోరికలు. ఆ సర్దాలో చిన్నమ్మ పాలు పంచుకోలేకపోతోంది. దాని

హృదయం ఒక క్షణం సిద్దడివేపూ మరుక్షణం మరోవైపూ కొట్టుకులాడుతోంది. 'ఓహో! రాణిగారికి కోపం వొచ్చినట్టుందాది—డబ్బు తెచ్చేనుగానని—యిాగో తీసుకో'అంటూ రెండు పచ్చ నోట్లు తీసి అందించాడు. 'మరి—ఇహ నవ్వు—ఏదీ సిరునవ్వు—ఒక్కటి.' మిలమిలా మెరుపు మెరిసినట్టు ఒక చిరునవ్వు దానిముఖాన మెరిసిపోయింది. మళ్ళీ క్షణంలో విషాదమేఘాల్లో అదృశ్యమైపోయింది. కానిఆ మేషాలను సిద్దప్ప గుర్తించలేకపోయాడు. ఆ నోట్లు హోస్‌దుర్గ్ దోపిడిబాపతిని చిన్నమ్మకి తెలుసు. ఆ పాపిష్టి డబ్బు తనచేత్తో ఎలా పట్టుకుందో దానికే తెలీదు. 'సరే! ఇక పడుందాం' అని పక్కమీద ఒరిగి ఇటూ అటూ దొర్లాడు.

వాడికి మాగన్నుగా నిద్రబట్టింది. చిన్నమ్మ వాడిపక్కనే పడుకుని దిగులుగా యింటి పైకప్పువంక చూస్తోంది. ఒక క్షణానికి లేచి కూర్చుంది. రెండు కళ్ళూ ఇంతింతలుగా చేసుకుని తదేకదృష్టిగా వాడివంక చూస్తోంది. చెయ్యి చాచి వాడిమీద వెయ్యబోయింది—మళ్లా దిగులుగా వెనక్కుతీసుకుంది. లేచి నిల్చుంది. కాళ్ళల్లో సత్తువ చచ్చి గుడ్డపీలికలైపోయినట్లనిపించింది. హృదయం లోలోపల ముక్కచెక్కలైపోతోంది. నెమ్మదిగా ముందుకు వంగి గజగజా ఒణికిపోతున్న చేతులతో లాంతరు అందుకుంది--కిటికీలో పెట్టింది. లాంతరు కిటికీకి కొట్టుకుని చిన్న శబ్దమైంది. సిద్దడు కళ్లు తెరిచి 'ఏటదీ!' అన్నాడు. చిన్నమ్మకు నరనరాలూ కంపించిపోయినై. నెమ్మదిగా సంబాళించుకుని 'లాంతరు తగ్గించాలే' అని సమాధానం చెప్పివచ్చి వాడిపక్కనే కుప్పగా కూలింది.

సాయంత్రం నుంచీ భీమారావు ఇంత వరిగడ్డిమీద గప్పుకుని చేరువలో వున్న ఒక కందకంలో, కంట్లో వత్తివేసుకొని కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు. కూర్చుని కూర్చుని అతనికి ప్రాణం విసికిపోయింది. క్షణక్షణం రేడియండయల్ వున్న తన చేతిగడియారం వంక చూసుకుని నీళ్లు గారుతున్నాడు.. 'చివరికి యిదంతా వట్టి మోసమేనా యేమిటి?' అనుకుంటున్నాడు. ఆ చీకట్లో సిద్దడువచ్చిన అలజడేమీ కనుపించలేదు. అర్థరాత్రి దాటింది. 'సాంమా! ఇక లాభంలేదు; పోయి తలుపు పగలగొట్టి ఇంట్లో జొరబడదాం పదండి!'.—ఈ మాటలు ఇంకా సాంతం అతని నోట్లోనుంచి బయటికి రానేలేదు—ఇంతలోనే కిటికీలో దీపం. భీమారావుకు ఎక్కడలేని బలమూ వచ్చేసింది. తన పరివారాన్నంతా వెంటబెట్టుకుని ఒక్క ఉదుటున ముందుకు ఉరికాడు.

సిద్దప్పకు ఇంకా బాగా నిద్రపట్టలేదు. గఁయ్యిఁమని కుక్కలు మొరిగేసరికి చివాల్న పక్కలో లేచికూర్చున్నాడు. చిన్నమ్మకూడా కంగారుగా లేచింది.

'ఇంట్టుండావా ఆమోత!' అంటూనే చివాల్న పక్కలోనుంచి క్రిందికి దూకి మూలనున్న తుపాకి అందిపుచ్చుకున్నాడు. ఇంతలోనే 'భళ్లు' న తలుపు తెరుచుకుంది.: 'ఓరి యెదవా నువ్వా!' అంటూ గర్జించి తుపాకిఎత్తి తలుపువేపు గురిమాసి మీట నొక్కాడు. క్లిక్‌మని ఊరుకుంది—అంతే.

'అసి లుచ్ఛాముండా!'అని భీభత్సంగాగర్జించి-తుపాకి రెండుచేతులాఎత్తి, చిన్ని నెత్తిన ఒక దెబ్బ పెట్టాడు. చిన్ని నోటివెంట మాటలేకుండా కిందబడిపోయింది. సిద్దడు తుపాకితో సాదనంచేస్తూ వాళ్లని ఎదుర్కున్నాడు. ఎటు మెసలటానికీ వీలులేని చిన్నగది. సిబ్బందీ అందరూ లోపలికి రావటానికి వీలులేకపోయింది ఒకరిద్దరికి దెబ్బలు తగిలాయి. ఒకతను దెబ్బతిని కిందపడ్డాడు. ముందు పీటీని పోరాడుతున్నాడు భీమారావు—అతనికికూడా దెబ్బతగిలింది. భీమారావు ఇక ఉపేక్షించి లాభం లేదనుకున్నాడు. రివాల్వరుతీసి, సిద్దప్పతొడమీద గురిమాసి రెండు సార్లు పేల్చాడు. ఆ దెబ్బలు తినికూడా సిద్దడు అతనిమీద దూకి కలబడ్డాడు. కాని, నిల్చోలేక కుదబడిపోయాడు. నలుగురుమనుషులు అమాంతం వాడిమీద పడి కాళ్లకీ చేతులకీ బేడీలు తగిలించారు. అనంతరం నెత్తురుకారకుండా వాడితొడకు కట్టుగట్టారు.

భీమారావు చిన్నమ్మ పడున్నవేపు పరుగెత్తాడు. బ్రతికేవుంది. నెత్తిమీద బలంగా దెబ్బ తగలటంచేత స్పృహతప్పి పడిపోయింది. భీమారావు ఒకతన్ని పిలిచి చిన్నమ్మ తలమీది గాయం కడగటానికి నీళ్లు తెమన్నాడు. సిద్దప్ప దాన్ని నానా బూతులూ తిడుతున్నాడు. భీమారావు వాణ్ణి బయటికి తీసుకుపొమ్మన్నాడు. చిన్నమ్మ నెమ్మదిగా కళ్లు తెరిచింది. ఒక్క క్షణంసేపు భీమారావు కళ్లలోకి వెర్రిచూపుచూచింది. మళ్ళీమరుక్షణంలో రెండు అరచేతుల్లోనూ కళ్లు రెండూ మూసేసుకుని, గుబులు గుబులుగా ఏడిచేస్తోంది. రెండు కళ్లవెంటా సంతత ధారలుగా కన్నీరు కారిపోతోంది.

'చిట్టితల్లీ నీవుచేసిన త్యాగానికి తగిన ప్రత్యుపకారం ఎన్నటికీ చెయ్యలేము. కాని నిన్నుమాత్రం మరిచిపోము. నువ్వు మరేమీ భయపడక్కర్లేదు.

ఎన్నటికీ కూడా..." ఎలా అభయమియ్యాలో భీమారావుకు తోచలేదు. కాని చిన్నమ్మ యీమాట లేవీ వినిపించుకోవటం లేదు. ఇలాంటి వెర్రివాగ్దానాలేవో చేస్తూ, రేపువచ్చి కలుసుకుంటానని చెప్పి, బయటికి వచ్చాడు.

ఈలోగా, కుక్కలు మొరగటం, రివాల్వరు కాల్పులు వినిపించటం కారణంగా ఇంటిచుట్టూ జనం మూగారు. సిద్దడిముఠా వాళ్ళకి ఈవార్త తెలిసేలోగా భీమారావు ఇక్కడనుంచి హొస్‌దుర్గ్‌కు జేరిపోవాలి. గబగబా నాలుగుబళ్లు మాట్లాడుకుని బయలుదేరాడు. ఒకబండిలో సిద్దణ్ణి ఎక్కించుకుని తను కూర్చున్నాడు. మిగతా మూడుబళ్ళల్లోనూ సిబ్బందీ కూర్చున్నారు.

సిద్దణ్ణి లాకప్‌లో వుంచారు. సిద్దణ్ణి పట్టుకున్న కథనంతా వివరించుతూ భీమారావు పెద్ద రిపోర్టు తయారుచేస్తున్నాడు. ఇందులో చిన్నమ్మ చేసిన సహాయాన్నీ, అదిపడ్డ మానసిక మైనబాధనూ సుదీర్ఘంగా అభివర్ణించి ప్రభుత్వంవారు ప్రకటించిన బహుమతిని దానికి యివ్వించవలసిందిగా సిఫార్సు చేశాడు. ఖైదీని మరొక ఉద్యోగికి వప్పగింత చేసి తాను ఇంటికి వెళ్ళాడు. అతను సంకల్పించిన కార్యం సఫలమైంది. హాయిగా పడుకుని నిద్రపోయాడు.

అతను నిద్రలేచేసరికి ఎనిమిది గంటలైంది. అతన్ని లేపిన నౌకరు: 'ఎవరో ఆడమనిషి చెర్లోబడి చచ్చిపోయిందిటండీ—దాని పేరు చిన్నమ్మట' అన్నాడు.

'ఏమిటి? చిన్నమ్మ! ఏ చిన్నమ్మ? సిద్దడి భార్య కాదుగదా?—' భీమారావు కంగారుగా అడిగాడు.

'అవునండీ అదే!'—

భీమారావు చెరువు దగ్గిరికి పరుగెత్తేసరికి అక్కడో పెద్దగుంపు మూగివున్నారు. గుంపుకు మధ్యగా చిన్నమ్మ పడున్నది—కళేబరం! ఒక డాక్టరు పరీక్షచేసి నీటిలో మునిగిచనిపోయిందని అన్నాడు. భీమారావుకు తరవాత తెలిసింది: తాను వచ్చేసిన వెంటనే చిన్నమ్మ యిరుగుపొరుగు వాళ్లనందర్నీ ఇళ్లకి పంపేసి, యింట్లోకి వెళ్ళి గొళ్లెం బెట్టుకు పడుకుందని. ఊళ్లోవాళ్ళందర్నీ నిద్రపోనిచ్చి నెమ్మదిగా లేచొచ్చి ఈ అఘాయిత్యం చేసి వుంటుందని ఊహించుకున్నాడు.